

14. Месяцеслов с росписью чиновных особ в государстве на лето от Рождества Христова 1809. – Санкт-Петербург при Императорской Академии Наук. – отделение 2. – 508 с.
15. Грахов Я. (при участии С.И. Веребрюсова) Краткий историко-статистический обзор Екатеринославской гимназии и подчинённых ей учебных заведений. – Одесса: в типографии Францова и Нитче, 1856. – 338с.
16. Ефименко П. Последний писарь Войска Запорожского Глоба // Киевская старина. – 1882. – Год первый. – Т. III. – август. – С. 368 – 371.
17. Залюбовский Г. Новомосковские учебные заведения // Киевская старина. – 1889. – Год восьмой. – Т. XXV. – май и июнь. – С. 595–604.
18. Ляликов Ф. Исторический и статистический взгляд на успехи умственного образования в Новороссийском крае // ЗООИД. – Т.2. – Отделение 1. – Одесса, 1848. – С. 330–356.
19. Михневич И. Исторический взгляд на учебные заведения Новороссийского края и Бессарабии (обзор) // ЖМНП. – Ч. XLI. – Р. VI. – С. 38–42.
20. Скальковский А. Общественное образование Новороссии и Бесарабского края в 1840 году // ЖМНП. – Ч. LIV. – Р. V. – С. 27–60.
21. Столетие Екатеринославской классической гимназии 1805 – 1905 гг. Краткий исторический очерк. Составитель преподаватель гимназии Ф. Локоть. – Екатеринбург, 1908. – 391с.

Старостин В. С. Образование и общество в южноукраинском городе первой четверти XIX в.: случай Новомосковского уездного училища

В статье рассматривается роль городского общества в создании и деятельности уездного училища г. Новомосковска в 1800 – 1820-х гг. Выявлено, как общее отношение местного общества к училищу, так и отношение к нему различных социальных групп. Выводы: училище не имело полноценной поддержки городского общества и отдельных сословий. Его обеспечение зависело от реализации корпоративных и личных интересов частных лиц.

Ключевые слова: Новомосковск, образование, уездное училище, купечество, мещанство, дворянство, разночинцы.

Starostin V. S. Education and society in the southern Ukrainian city in the first quarter of the XIXth century: case of Novomoskovsk district school.

The paper considers the role of the urban community in the foundation and operation of district school in the city of Novomoskovsk in 1800–1820's. The general attitude of the society to the local school and the attitude of different social groups of the local community have been ascertained. Conclusions: the school did not have the full support of urban society and the individual classes. Its software zaviselo sales of corporate and personal interests of individuals.

Keywords: Novomoskovsk, education, district school, merchants, petty bourgeoisie, nobility, bureaucracy.

УДК 93:378.12"18/19"

Г. В. Додонова

НАУКОВІ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОГО ПОСТУПУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ НАУКИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.

У роботі проаналізовано низку об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливали на масштаби, характер і наслідки науково-дослідної діяльності професорсько-викладацького складу університетів. Розглядаються наукові напрями і школи, які зароджувалися під керівництвом провідних педагогів і вчених університетів Наддніпрянської України. Зроблено спробу виділити основні характерні риси, функції наукової школи, її життєвий цикл, вплив наукового лідера на її еволюцію та на процес розвитку науки.

Ключові слова: науково-педагогічні працівники, Наддніпрянська Україна, наукові напрями і школи, модернізація.

Шістдесяті роки XIX ст. характеризувалися широким пробудженням суспільної свідомості в Російській імперії. В пореформену капіталістичну добу спостерігались підвищений інтерес до природознавства і техніки, прагнення вчених і викладачів до активної діяльності з метою розвитку й поширення наукових знань.

Загальні відомості про розвиток науково-дослідницької роботи академічних штатів Наддніпрянських університетів містяться в узагальнюючих працях, присвячених історії Київського, Харківського та Одеського університетів [1-3]. Виразною ознакою сучасності стала також поява праць біобібліографічного характеру, які містять відомості про окремі факти життя та професійної діяльності знаного вітчизняного вченого, його біографічні дані та персональну бібліографію, демонструють основні наукові досягнення чи результати наукових пошуків (В. Качкан [4], В. Онопрієнко [5] О. Тарасенко [6], О. Жемеров і О. Селіверстов [7], Т. Щербань [8]). Серед досліджень сучасних українських учених, що присвячені категорії "наукова школа", можна виділити роботи Д. Аронова [9], С. Водотики і Л. Савенко [10], В. Заруби [11], які розкривають характерні риси, функції наукової школи, її життєвий цикл, вплив наукового лідера на її еволюцію та на процес розвитку науки. Разом з тим, не дивлячись на розмаїття досліджень з історії освіти і науки проблема аналізу впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на розвиток університетської науки до сьогодні залишається відкритою.

Масштаби, характер і наслідки науково-дослідної діяльності професорсько-викладацького складу університету другої половини XIX – початку XX ст. перебували у тісній залежності від низки об'єктивних і суб'єктивних факторів.

До об'єктивних слід віднести рівень економічного розвитку суспільства, характер його політичних, культурних та освітніх структур, зміну державної політики й державної підтримки науки, стан наукових традицій і наявність висококваліфікованих наукових кадрів, рівень використання науково-технічних досягнень інших країн, наявність наукової інфраструктури та наукових шкіл, тобто конкретне співвідношення внутрішніх і зовнішніх факторів поступу науки. Щодо університетської науки, то вона має певну специфіку щодо детермінації її поступу внутрішніми й зовнішніми, суб'єктивними та об'єктивними чинниками.

Серед зовнішніх факторів впливу на університети Наддніпрянщини середини XIX – початку XX ст. визначальну роль відігравав процес модернізації. Йдеться про характер, спрямованість, темпи і роль вищої школи та науки в утвердженні індустріального суспільства. Не менше значення мало становище Наддніпрянської України як складової частини Російської імперії у пореформену добу, політика царського уряду щодо українських земель, залучення українського народу в модернізацію суспільства. Очевидно, що утилітарна, значною мірою колоніалістська політика імперії щодо України й українського народу негативно впливали на стан вищої освіти та всіх її складових. До внутрішніх детермінант поступу університетської науки Наддніпрянщини слід віднести готовність відігравати провідну роль у розвитку й реформуванні суспільства, відродженні культури українського народу, формуванні модерної української нації.

Щодо внутрішніх факторів стану і розвитку університетської науки йдеться передусім про залучення університетських кафедр у загальний контекст поступу науки і культури Російської імперії, України, Європи. З середини XIX ст. посилюються процеси глобалізації, що визначальним чином впливало на стан університетської науки. Не менше значення мало залучення нових досягнень науки в навчально-виховний процес університетів і створення в університетах належних умов для заняття науково-дослідною роботою (тобто "культу науки" в повсякденному житті університетських колективів).

До внутрішніх суб'єктивних факторів стану університетської науки слід віднести, по-перше, систему організації науково-дослідної роботи, її демократичність, орієнтацію на особу вченого-дослідника. На жаль, запозичена в Німеччині система організації науки та методика викладання передбачала існування першосортної "чистої", академічної науки та науки другорядної, вузівської.

Прусска система передбачала завелике втручання (чи опікування, патронат) держави в обидві підсистеми. Як наслідок, академічна наука, відірвана від молоді, була приречена на перманентну кризу, на згубну для науки залежність від держави. У свою чергу університетська наука була значною мірою позбавлена наукової складової, що неминуче перетворювало вищу школу в середню школу вищого ґатунку.

Закладені в прусській системі негаразди розкрили повною мірою свій негативний потенціал за радянських часів, оскільки керівники освіти довели практично до абсурду штучний поділ об'єктивно єдиного наукового потенціалу країни. Очевидно, що американська (точніше англо-саксонська) система організації науки довела свої переваги порівняно з пруссько-континентальною. В її основу була покладена особа університетського професора з учнями, конкурентність, система конкурсів і грантів, залучення приватних інвестицій і т.п. Криза сучасної науки в Україні наочно свідчить про нагальну потребу реформування вітчизняної науки з урахуванням власного та чужоземного досвіду.

Внутрішній суб'єктивний фактор поступу університетської науки стосується функціонування наукових шкіл, точніше кажучи, йдеться про їх виникнення в період з середини XIX ст. до 1917 р. Вирішальним фактором є постать вченого, який має риси видатного дослідника, талановитого педагога і вмілого організатора (останнє є визначальним). Поступово наукова школа має набути всіх типових рис (це природно, в ідеалі, а в реальному житті йдеться про критично необхідну сукупність).

Дія початкового періоду існування наукової школи dokonче необхідне таке: визнаний в країні і світі науковий лідер, науково-дослідні структури як організаційна основа школи (кафедра, лабораторія, клініка, науковий студентський гурток, наукове товариство і т.п.), певна проблематика чи напрямок досліджень, коло учнів і соратників, усталена методологія і методика досліджень, проблематика наукових студій, друкований орган (часопис, збірник, наукові записки тощо), визнання в науковому середовищі (для гуманітарних наук слід вести мову про визначення в громадському, суспільному середовищі), усталені наукові (дослідні, організаційні, кадрові тощо) зв'язки, певна сталість, цілком визначений еталон поведінки науковців тощо.

Щодо часу існування та розвитку наукових шкіл. Оптимальний час існування наукової школи – 20-30 років. Після цього наукова школа або зникає (і це є цілком природним), або перетворюється в науковий напрямок чи течію. Очевидно, що слід спокійно ставитися до природної конкуренції шкіл з відповідними наслідками для переможців і переможених. Адже "вічних" шкіл у науці бути не може, а штучне їх збереження сприяє монополізму в осягненні істини. Після цих загальних зауважень слід повернутись до аналізу соціального простору функціонування університетської науки часів індустріальної модернізації.

У XIX і на початку XX ст. наукові школи були пов'язані головним чином з університетами, з спадковістю ідей від одного покоління вчених й педагогів до іншого. При цьому наукові школи виникали як на основі нових наукових ідей або методів дослідження, так і на основі моральних принципів, кодексу наукової честі голови школи. Для успішного виконання своїх обов'язків засновник-керівник наукової школи повинен був мати такі риси: він повинен зробити все необхідне для розвитку самостійного мислення своїх учнів, виховати в них уміння знайти нові шляхи; у керівника повинна бути моральна здатність своєчасно уступити дорогу талановитій молоді; відданість науці та об'єктивній істині тощо.

В Новоросійському університеті при більшості кафедр і на всіх факультетах було організовано декілька студентських наукових гуртків: математичних наук, цивільного права, медичний, історико-філологічний та ін.

Гуртки мали власні невеличкі бібліотеки, створені на пожертвування. З метою заохочення студентів до наукової роботи щороку факультети пропонували теми для написання праць, кращі з яких нагороджувались медалями і преміями. Згодом медальні праці студентів друкувалися коштом університету у виданнях університету. На засіданнях гуртків-студій заслуховувались повідомлення і доповіді учасників та керівників [2, с. 43].

Найкращі студенти залучались до дійсно науково-дослідної роботи в складі наукових товариств, археологічних експедицій і т.п. При цьому до студентів існували високі вимоги, що є цілком виправданим. Так, наставник академіка М. Слабченка Іван Лінниченко цілком слушно зауважував, що не існує студентської чи професорської науки – наука або є, або її нема. Дана практика була поширена і в Київському та Харківському університетах.

Становлення науки в Україні, у сучасному її розумінні, стало можливим лише у ХІХ ст., точніше в другій її половині, коли на її теренах університети стали не лише центрами освіти, а й базою для проведення експериментальних і теоретичних досліджень, коли ці осередки продукували і популяризували наукові знання.

У Київському університеті під керівництвом професора В. Антоновича в 70-90-х рр. ХІХ ст. сформувалась київська історична школа. В особі Д. Багалія, П. Голубовського, М. Грушевського, О. Грушевського, В. Данилевича, М. Дашкевича, М. Довнар-Запольського, І. Каманіна, О. Левицького, І. Лінниченка, В. Ляскоронського та інших учнів, а з часом – і їх учнів київська історична наукова школа фактично поклала підвалини новітньої української історіографії. Заслуги учнів професора В. Антоновича у розробці проблем історії України полягали насамперед у тому, що київська школа немовби заново відкрила історію українського народу на методологічних основах позитивізму як загальноєвропейської методології.

Професор В. Антонович свій духовний, національно-патріотичний зв'язок зі студентами-гуртківцями здійснював, крім аудиторної роботи в університеті, у домашній творчій лабораторії, у власному кабінеті серед унікальної книгозбірні, де поруч із раритетами, стародруками та рукописами чарували присутніх археологічна й нумізматична колекції [4, с. 91].

Внаслідок між науковим керівником та студентами-гуртківцями встановлювався тісний зв'язок, успішно йшло формування першої в українській національній історіографії наукової школи. Члени гуртка успадковували певний поведінки справжнього вченого-патріота.

Тому не дивно, що В. Антонович, за спогадами свого учня В. Ляскоронського, вступався за них перед адміністрацією університету: "...кохаючись в науці, Володимир Боніфатійович Антонович любив теж і своїх учнів, старався їх підтримати та оборонити, наскільки було можливо. Він з успіхом відстоював їх завдяки своєму такту та надзвичайній умілості сказати саме там, де потрібно, своє поважне слово. Нам добре відомий ряд фактів, як В.Б. оборонив кількох студентів од фанатичної лютості професорів-класиків, що переступили всяку міру, бо дістали особливі уповноваження од міністерства народної освіти про неухильне проведення класичної системи толстовського типу в університетській науці. Проте, не зважаючи на всю невідому заступництва в такого роду справах, В.Б. все ж таки не боявся ставитися оборонцем покривджених його добра, людяна натура не давала одмовити людям поміч в тяжких годинах життя..." [1, с. 302].

Віддаючи належне доробку київської документальної школи істориків, не можна не відзначити, що саме професор В. Антонович упродовж 1880-1890-х років забезпечив усі кафедри історії в університетах України (Д. Багалій – у Харкові з 1882 р., П. Голубовський та М. Довнар-Запольський – у Києві, І. Лінниченко – в Одесі, М. Грушевський – у Львові з 1894 р., В. Ляскоронський – у Ніжинському інституті) своїми учнями [6, с. 60-62].

Інакше кажучи, в цей час київська школа стала загальноукраїнською, заклала науково-організаційний фундамент подальшого розквіту національної історіографії.

При Київському університеті на початку ХХ ст. виникло кілька студентських наукових гуртків, роботою яких керували провідні професори. Так, керівником історико-етнографічного гуртка був професор М. Довнар-Запольський, природничо-історичного – професор О. Северцов, гурток дослідників природи працював під керівництвом професора М. Андрусова. Гуртки випускали збірники наукових праць своїх членів, організували екскурсії тощо. Протягом кількох десятиріч (з 1881 р.) при університеті існувало клінічне товариство студентів-медиків, члени якого вели значну дослідницьку роботу [3, с. 66].

Передові науковці і викладачі були свідомі того вже незаперечного для нашого часу факту, що без участі в науково-дослідній роботі повноцінного спеціаліста, здатного в майбутньому до самоосвіти, підготувати неможливо.

Організатором київської філологічної школи став професор Університету св. Володимира В. Перетц. Щоб залучити студентів до наукової роботи, восени 1904 р. Володимир Миколайович організував науковий гурток для глибокого вивчення різноманітних питань філології. З жовтня 1907 р. гурток завдяки непересічним результатам набув правового статусу і був включений в структуру університету під назвою "Семінарії російської філології". Семінарії відвідували не лише студенти, а й професорські стипендіати.

Починались заняття в семінарії з вивчення загальних питань історії та теорії літератури, потім члени семінарії оволодівали прийомами наукового аналізу й синтезу, знайомились з науково-критичними виданнями пам'яток літератури й мови, опрацьовували теми для самостійного дослідження. Володимир Миколайович відвідував разом з учнями бібліотеки й архівосховища і наочно показував, як слід працювати зі списками й рукописами пам'яток мови та літератури, як вести пошук маловідомих матеріалів. Підготовлені учасниками семінарії наукові роботи рецензувалися двома-трьома опонентами, доповідались та обговорювались на зборах семінарії.

В. Перетц організував виїзди учасників семінарію у так звані екскурсії (відвідування і знайомство з документальними пам'ятками мови та літератури в книжкових і архівосховищах, зустрічі з дослідниками, власне екскурсії до пам'яток історії та культури) до Петербурга (1910, 1911, 1915), Полтави й Катеринослава (1910), Житомира (1910) і Москви (1912). До роботи семінарію залучалися також слухачки Вищих жіночих курсів [8, с. 17].

З Харківським університетом пов'язана філологічна школа О. Потебні, представники якої заклали наукові основи східнослов'янської діалектології як самостійної дисципліни, започаткували психологічний напрям у вітчизняному мовознавстві, сформулювали принципи етимологічних досліджень, розробили теорію походження й еволюції мови, дали поштовх розвитку історичної граматики, семасіології, поетики, історії літератури, розв'язали багато проблем історії східнослов'янських літературних мов. Діяльність Д. Багалія та його учнів підтверджує, що харківська історична наукова школа фактично заклала підвалини української соціально-економічної історії, сприяла системності наукового вивчення історії Слобожанщини.

Результати творчих пошуків М. Бекетова, О. Данилевського, В. Гуревича, В. Палладіна, В. Роберта, І. Щелкова та інших професорів Харківського університету XIX ст. лягли в основу традицій науково-дослідницької роботи природничого спрямування й стали підґрунтям для створення наукових шкіл. Завдяки зусиллям науково-педагогічних працівників Н. Борисяка, А. Краснова, І. Леваківського та ін. в останній чверті XIX – на початку XX ст. в Харківському університеті відбулося становлення наукових шкіл у галузі природознавчого українознавства, розпочато активне дослідження української природи.

Великою популярністю в Харківському університеті користувався студентський науковий гурток під керівництвом А. Краснова. Учений проводив усі заняття у веселій та невимушеній обстановці, теоретично готуючи студентів до літньої польової практики. Показово, що А. Краснов також організовував пільговий проїзд та домовлявся про безплатність цієї практики для малозабезпечених студентів [7, с. 51-52].

Водночас не всі професори приділяли достатньо уваги роботі зі студентами, а тому учнів мали обмаль. Так, про І. Мечникова-викладача зі спогадів професора М. Андрусова ми дізнаємось так: "...Ілля Ілліч Мечников, звичайно насвистуючи арії з опер, заглядав і до наших мікроскопів, але учнів у нього, крім Реп'яхова, за час його перебування у Новоросійському університеті не було. Він любив пожартувати: "У мене з Олександром Онуфрійовичем Ковалевським не було учнів, а лише викидні, у мене – Реп'яхов, а у Олександра Онуфрійовича – Б..." [5, с. 22].

Дійсно, не обов'язково з блискучого вченого виходить добрий професор, і навпаки. І цьому немає ради внаслідок того, що універсальні професори зустрічаються нечасто. Вихід полягає в тому, щоб комплектувати кафедри і педагогами, і вченими. Не менш важливо розподіляти належним чином навчальне навантаження. Скажімо, для професора з нахилом до педагогіки – планувати більше лекцій, а з нахилом до науково-дослідної роботи – семінари й практику, керівництво аспірантами і т.д.

В університетських лабораторіях другої половини XIX – початку XX ст. зароджувалися перші вітчизняні наукові напрями і школи М. Бекетова (фізична хімія), О. Ковалевського (порівняльна еволюційна ембріологія), Л. Ценковського (ветеринарна мікробіологія) тощо. В університетах отримувалися важливі результати, що вписувались у логіку поступу світової науки, – Д. Заболотним та С. Навашиним (у біології), О. Ляпуновим (механіці), М. Остроградським (математиці), Т. Осиповським і М. Хандиковим (астрономії) тощо. На нові рубежі виходить історична наука. Саме в 40-90-ті роки XIX ст. процес збирання, систематизації та публікації матеріалів з історичних досліджень і джерел вступив у вирішальну фазу – завдяки створенню Київського центрального архіву та публікації праць вітчизняних істориків.

Ефективність навчального процесу вирішальною мірою залежала і залежить від педагогічної майстерності та особи самого викладача. Є багато прикладів сумлінної науково-педагогічної праці видатних діячів науки. Вони прагнули передати студентам знання і досвід, приділяли належну увагу самостійній роботі, прищеплювали своїм вихованцям відповідальне ставлення до суспільно-політичних функцій науки тощо.

Саме під час занять у наукових гуртках, під час практик провідні вчені проводили індивідуальну роботу зі здібними студентами, залучаючи їх до заняття подальшою науковою роботою. Досвід довів, що найбільш ефективною є індивідуальна робота зі студентами, якість якої залежала та залежить від рівня науково-дослідної роботи викладачів і належного фінансового забезпечення матеріально-технічної бази вузів.

Рівень навчальної роботи університету значною мірою залежав від стану навчально-допоміжної бази – бібліотек, лабораторій, кабінетів, музеїв тощо. Йдеться про їх належне оснащення книгами, приладами, колекціями та забезпеченість штатами. Однак бюджетні асигнування на навчально-допоміжну роботу були вкрай недостатніми.

Розуміючи важливість розвинутої та досконалої матеріально-технічної бази для якісної теоретичної і практичної підготовки студентів, науково-педагогічні працівники ставали організаторами кабінетів, лабораторій, нерідко вкладаючи в цю справу не лише свої знання, уміння і натхнення, але й особисті кошти.

Під керівництвом провідних вчених і педагогів університетів Наддніпрянської України в другій половині XIX – на початку XX ст. формувалися наукові школи з різних галузей науки. Унікальні наукові школи Наддніпрянської України відігравали вирішальну роль у піднесенні науки в регіоні, творенні наукових традицій, згуртуванні наукової еліти. Наукові школи виникли на основі окремих наукових колективів як структуроване об'єднання вчених декількох поколінь навколо і на основі нових ідей, методів і методик дослідження. Ці об'єднання скріплювались моральними рисами та стосунками, які закладались їх засновниками. Але не кожний науковий колектив під керівництвом поважного вченого ставав науковою школою.

Плідна, різнопланова викладацька, методична і наукова діяльність науково-педагогічних працівників, стрижнем якої була педагогічна і наукова робота, мала значний громадський резонанс, її соціальною основою була широка просвітницька, виховна та науково-популяризаторська діяльність університетських викладачів – організація виставок, експедицій, публічних лекцій тощо як на батьківщині, так і за кордоном.

Особливо необхідно відзначити відсутність належної фінансової підтримки науково-дослідної роботи, що можна пояснити хибним і недостатнім розумінням ролі науки в політико-економічному потенціалі країни. У даному контексті також не найкращим чином впливало на становлення вітчизняних наукових шкіл і прагнення держави заощадити за рахунок зменшення витрат на підготовку науково-педагогічних кадрів вітчизняних вищих навчальних закладів.

Джерела та література

1. З іменем святого Володимира : Київський університет у документах, матеріалах та спогадах / Упорядники В. Короткий, В. Ульяновський: У двох кн. – К., 1994. – Кн. 1. – 398 с.; Кн. 2. – 453 с.
2. Історія Одеського університету за 100 років. [1865-1965]. – К. : Вид-во Київського університету, 1968. – 423 с.
3. Київський університет 1834-1984. – К. : Вища школа, Видавництво при Київ. ун-ті, 1984. – 203 с.
4. Качкан В.А. Українське народознавство в іменах : У 2-х ч. Ч. 1. – К., 1994. – 336 с.; Ч. 2. – К., 1994. – 288 с.
5. Оноприенко В.И. Николай Иванович Андрусов, 1861-1924 / В.И. Оноприенко. – М. : Наука, 1990. – 219 с.
6. Тарасенко О. Становлення та розвиток історичної освіти та науки у Київському університеті у 1834–1884 рр. / О. Тарасенко. – К. : Логос, 1995. – 276 с.
7. Жемеров О., Селіверстов О. Засновник конструктивної географії (До 140-річчя з дня народження Андрія Миколайовича Краснова) / О. Жемеров, О. Селіверстов // Географія та основи економіки в школі. – 2002. – № 4. – С. 50-53.
8. Щербань Т. Організатор Київської філологічної школи / Т. Щербань // Слово і час. – 1991. – № 1. – С. 16-21.
9. Аронов Д.К. К проблеме определения понятий “научная (научно-педагогическая школа)” / Д. Аронов // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2003. – № 6. – С. 8-13.
10. Савенок Л.А., Водотика С.Г. Наукова школа: дослідницький, освітній і виховний потенціал / Л.А. Савенок, С.Г. Водотика // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2012. – Вип. 1(1). – С. 120-123.
11. Заруба В. Наукова школа в історичній науці. До постановки проблеми / В. Заруба // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006-2007. – № 15. – С. 769-781.

Додонова А. В. Научные школы в контексте общего развития университетской науки Надднепрнянской Украины второй половины XIX – начала XX вв.

В данной работе проанализировано ряд объективных и субъективных факторов, которые влияли на масштабы, характер и результаты научно-исследовательской работы профессорско-преподавательского состава университетов. Рассмотрены научные направления и школы, которые были организованы под руководством ведущих педагогов и ученых университетов Надднепрнянской Украины. Сделана попытка выделить основные характерные особенности, функции научной школы, ее жизненный цикл, влияние научного лидера на ее эволюцию и на процесс развития науки.

Ключевые слова: научно-педагогические работники, Надднепрнянская Украина, научные направления и школы, модернизация.

Dodonova G. V. The scientific schools in the context of general development of university science in Naddnipyrianska Ukraine of the second half of the XIXth – beginning of the XXth century

This work is devoted to objective and subjective factors, which influenced on scale, character and results of research work of the university academic staff. The scientific ways and schools which were organized under the direction of leading teachers and scientists from universities Naddnipyrianska Ukraine have been revealed. We tried to select basic characteristic features, functions of scientific school, its life cycle, the influence of scientific leader on its evolution and on the development process of the of science.

Keywords: academic staff, Naddnipyrianska Ukraine, scientific ways and schools, modernization.

УДК 612.014.42(092)“1800/1850”

К. С. Варивода

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА РОБОТА І ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА Д. С. ВОРОНЦОВА В ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОФІЗІОЛОГІЇ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Данило Семенович Воронцов — один із основоположників вітчизняної електрофізіології. Учений здійснив фундаментальні дослідження з електрофізіології серця, скелетних м'язів, нервів, спинного та головного мозку. Створив велику наукову школу електрофізіологів та мембранологів, представники якої і сьогодні успішно працюють над вирішенням важливих наукових проблем.

Ключові слова: Данило Семенович Воронцов, електрофізіологія, електрокардіографія, збудження, гальмування.

В кінці XIX — середині ХХ століття в Україні у лабораторіях Харківського, Одеського та Київського університетів були отримані цінні дані про електричні явища в нервах, м'язах, серці і головному мозку. Особлива увага приділялася вивченню впливу електричного струму на живі тканини. У цей період в Україні працювали такі видатні електрофізіологи, як В.Я. Данилевський, Б.Ф. Веріго, В.Ю. Чаговець і Д.С. Воронцов, які є основоположниками багатьох сучасних напрямів електрофізіології. Ученим належить пріоритет у